

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

CURRENT TRENDS IN REFORMING THE TRAINING OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

У статті проаналізовано сучасні тенденції реформування підготовки майбутніх учителів географії в закладах вищої освіти України.

Визначено, що трансформації в системі вищої освіти України привели до оновлення переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. У ході проведення реформ оновлено вимоги до змісту вищої освіти, зокрема сформовано систему стандартів вищої освіти, яка відповідає Національній рамці кваліфікацій, затверджено 51 стандарт бакалавра. Затверджені й Стандарти вищої освіти за спеціальністю 103 «Науки про Землю» та 106 «Географія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх учителів географії, користуються освітньо-професійними програмами, розробленими й затвердженими в закладах вищої освіти, де здійснюється підготовка відповідних фахівців з орієнтацією на Національну рамку кваліфікацій України – 6 рівень, оскільки наразі не затверджено Стандарт вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціалізації 014.07 «Середня освіта (Географія)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. У ході дослідження проаналізовано територіальні особливості розміщення закладів вищої освіти, в яких здійснюється підготовка майбутніх учителів географії. Виявлено, що підготовка майбутніх учителів географії здійснюється у 29 закладах вищої освіти України, проте показники, що характеризують особливості підготовки таких фахівців, загрозливі з позиції існування спеціальності й забезпечення належної підготовки фахівців.

Аналіз територіальних особливостей розміщення закладів вищої освіти, в яких здійснюється підготовка майбутніх учителів географії, дав можливість визначити основні тенденції реформування, найважливішими з яких є: оцінювання регіональної потреби й формування державного замовлення підготовки фахівців у відповідних регіонах; стимулювання закладів вищої освіти з боку центральних і місцевих органів влади до заочаткування підготовки фахівців зазначеної спеціальності. Очевидні навчальні потреби затвердження Стандарту I (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціалізації 014.07 «Середня освіта (Географія)».

Ключові слова: трансформаційні процеси, майбутні учителі географії, заклади вищої

освіти, територіальні особливості, сучасні тенденції, стандарти вищої освіти.

The article analyzes the current trends of reforming the training of future teachers of geography in higher education institutions of Ukraine.

It is determined that the transformations in the system of higher education of Ukraine have led to an update of the list of branches of knowledge and specialties in which higher education students are trained. During the reforms, the requirements for the content of higher education were updated, in particular, a system of higher education standards was formed, which corresponds to the National Qualifications Framework, and 51 bachelor's standards were approved. The Standards of Higher Education in the specialty 103 "Earth Sciences" and 106 "Geography" for the first (bachelor's) level of higher education have also been approved.

Higher education institutions that train future geography teachers use educational and professional programs developed and approved in higher education institutions, where relevant specialists are trained with a focus on the National Qualifications Framework of Ukraine – level 6 as the Higher Education Standard for Knowledge 01 is not currently approved. "Education / Pedagogy" specialty 014 "Secondary education", subject specialization 014.07 "Secondary education (Geography)" for the first (bachelor's) level of higher education.

In the course of the research the territorial features of the location of higher education institutions in which the training of future geography teachers is carried out are analyzed. It was found that the training of future teachers of geography is carried out in 29 institutions of higher education in Ukraine, but the indicators that characterize the peculiarities of training such specialists are threatening from the standpoint of the specialty and ensuring proper training.

Analysis of the territorial features of higher education institutions, which train future geography teachers, made it possible to identify the main trends of reform, the most important of which are: assessment of regional needs and the formation of the state order for training in the respective regions; stimulation of higher education institutions by central and local authorities to start training specialists in this specialty. The educational needs of approval of the Standard I (bachelor's) level of higher education, field of knowledge 01 "Education / Pedagogy", specialty 014 "Secondary education", subject specialization 014.07 "Secondary education (Geography)" are obvious.

Key words: transformation processes, future teachers of geography, institutions of higher education, territorial features, modern tendencies, standards of higher education.

УДК 378.011

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.29>

Заячук М.Д.,

докт. геогр. наук, доцент,
доцент кафедри географії України
та регіоналістики
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Чубрей О.С.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри економічної географії
та екологічного менеджменту
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Яворська В.В.,

докт. геогр. наук, професор,
професор кафедри економічної
та соціальної географії і туризму
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування особистостей, які здатні до свідомого суспільного вибору, розвиток цінностей, необхідних для успішної самореалізації компетентностей, збагачення інтелектуального,

економічного, культурного потенціалу України, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку держави та її європейського вибору можливе лише через упродовження реформ у системі вищої освіти.

За «Стратегією реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» метою реформ є «створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої в Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір» [1, с. 10]. Цей вектор окреслений і в «Концепції Нової української школи»: «нові освітні стандарти ґрунтуватимуться на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18 грудня 2006 року), але не обмежуватимуться ними» [2].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Сучасні тенденції реформування підготовки майбутніх учителів географії в закладах вищої освіти України стали предметом досліджень Ю. Арсенєва [1], С. Шелобаєва [1], Т. Давидова [1], О. Браславська [2].

Проте в сучасних умовах педагогічні дослідження, що розкривають тенденції реформування підготовки майбутніх учителів географії не отримали належної уваги, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати сучасні тенденції реформування підготовки майбутніх учителів географії в закладах вищої освіти України

Виклад основного матеріалу дослідження.

Трансформації в системі вищої освіти України призвели до оновлення переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, відповідно до пункту 7 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту» (зі змінами й доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2016 року № 674, від 1 лютого 2017 року № 53) і постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266. Ця постанова набрала чинності з 1 вересня 2015 року й у 2016 року вперше проводився набір студентів спеціальності 014 «Середня освіта (Географія)», галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка».

Затвердження нових стандартів вищої освіти, що базуються на компетентнісному підході та гарантують забезпечення внутрішньої якості вищої освіти з боку університетів, є пріоритетним завданням реформ у галузі вищої освіти. У ході проведення реформ оновлено вимоги до змісту вищої освіти – сформовано систему стандартів вищої освіти, яка відповідає Національній рамці кваліфікацій, затвердженій Кабінетом Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 509 від 12 червня 2019 року й № 519 від 25 червня 2020 року затверджено 51 стандарт бакалавра [3]. Затверджені й Стандарти вищої освіти за спеціальністю 103 «Науки про Землю» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки (далі – МОН)

№ 730 від 24 травня 2019 року), Стандарт вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ МОН № 805 від 16 червня 2020 року).

Наразі не затверджено Стандарт вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціалізації 014.07 «Середня освіта (Географія)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Отже, заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх учителів географії, користуються освітньо-професійними програмами розробленими та затвердженими в закладах вищої освіти, де здійснюється підготовка відповідних фахівців з орієнтацією на Національну рамку кваліфікацій України – 6 рівень.

Метою освітньо-професійної програми є підготовка майбутніх учителів географії, які здобувають I (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціалізації 014.07 «Середня освіта (Географія)», розвиток загальних та фахових компетентностей з акцентом на критичному мисленні та практичних навиках, а також компетентностей, необхідних для комунікації, співпраці, поширення інформації тощо. Об'єктом вивчення є освітньо-виховний процес у закладах середньої освіти (за предметною спеціалізацією «Географія»).

Розроблені закладами вищої освіти освітньо-професійні програми I (бакалаврський) рівня вищої освіти, галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціалізації 014.07 «Середня освіта (Географія)» містять навчальну, виробничу та педагогічну практики; мають широкий спектр нормативних навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; значну варіативну групу вибіркових навчальних дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, циклу професійної та практичної підготовки.

У ході дослідження проаналізовано територіальні особливості розміщення закладів вищої освіти, у яких здійснюється підготовка фахівців I (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціалізації 014.07 «Середня освіта (Географія)», що зображено на картосхемі «Формування контингенту студентів спеціальності 014 «Середня освіта (Географія)».

Підготовка майбутніх учителів географії здійснюється у 29 закладах вищої освіти України, проте показники, що характеризують особливості підготовки таких фахівців, є загрозливими з позицій існування спеціальності й забезпечення належної підготовки фахівців. Так, упродовж чотирьох років, тобто з моменту набору студентів на спеціальність 014 «Середня освіта (Географія)»,

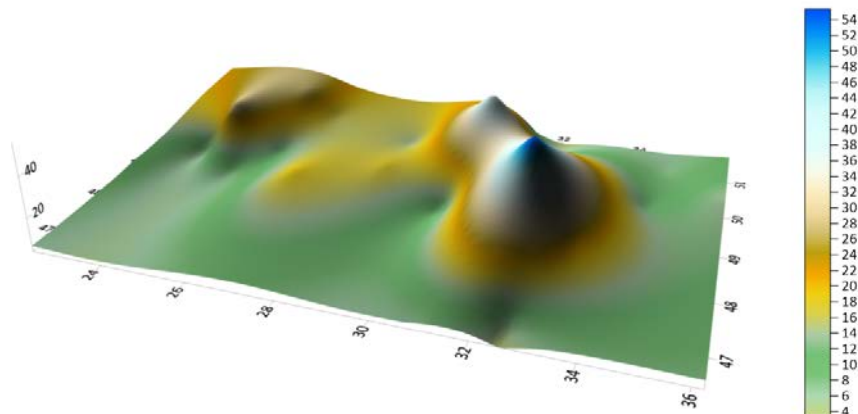
Ліцензійний обсяг студентів I (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціалізації 014 «Середня освіта (Географія)» станом на 2016 та 2019 рр.

Рис. 1. Ліцензійний обсяг студентів I (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта», освітньої програми «Географія» станом на 2016–2019 роки

Доступ за посиланням: <https://arcg.is/0HzGSz>

3-d відображення чисельності зарахованих студентів у 2019 р.

3-d відображення значень ліцензійного обсягу у 2019 р.

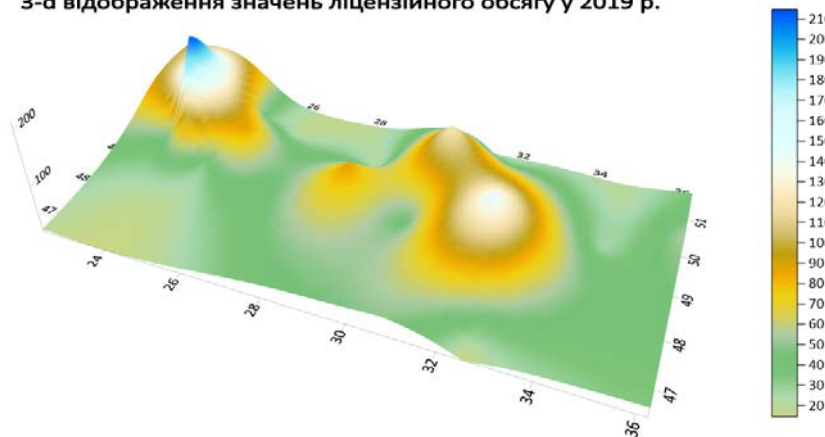

Рис. 2. Зображення ліцензійного обсягу й чисельності зарахованих студентів у 2019 році

галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», ліцензійний обсяг зріс лише у Львівському національному університеті імені Івана Франка зі 145 до 225 осіб, в Ужгородському національному університеті – з 15 до 40 осіб та в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка – з 25 до 35 осіб (див. рис. 1).

У всіх інших закладах вищої освіти України цей показник має регресивний характер. Як уже зазначалось, найбільший ліцензійний обсяг у Львівському національному університеті імені Івана Франка, де здійснюється підготовка I (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (Географія)» обсягом 225 осіб, з яких 150 припадає на денну форму навчання. Проте за період 2016–2019 рр. наповнюваність майбутніх учителів географії в цьому закладі вищої освіти має тенденцію до спадання. Так, у 2016 році цей показник становив 32%, у 2017 – 21%, у 2018 та 2019 роках – 14% від ліцензійного обсягу. Лідерами щодо ліцензійного обсягу студентів спеціальності 014 «Середня освіта (Географія)», галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» станом на 2019 рік є Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (130 осіб), Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (90 осіб), Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (90 осіб), Криворізький державний педагогічний університет (65 осіб), Дрогобицький державний педагогічний університет імені

Івана Франка (50 осіб), Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (50 осіб) (див. рис. 2).

У Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича ліцензійний обсяг у 2019 р. становив 40 осіб, з яких 40% обрали цю спеціальність. Таке відсоткове співвідношення спостерігалось впродовж трьох останніх років, проте в кількісному вимірі студентів помітна тенденція до спаду. Зокрема, у 2016 році зі спеціальності 014 «Середня освіта (Географія)» навчалось 27 осіб, у 2017 році й 2018 році – 22 особи, а в 2019 році – 16 осіб.

Ліцензійний обсяг зазначеної спеціальності в кількості 40 осіб також наявний в Ужгородському національному університеті та Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Найбільша кількість абітурієнтів із високими показниками завнішнього незалежного оцінювання за спеціальністю 014 «Середня освіта (Географія)» у 2019 році обрала Львівський національний університет імені Івана Франка – 34 бюджетні місця, що становить 88% від ліцензійного обсягу. Наступний Державний вищий навчальний заклад «Криворізький національний університет», який отримав 32 місця від максимального обсягу державного замовлення, наповнюваність становить лише 63%. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки за меншого показника максимального обсягу державного замовлення – 30 осіб – має наповнюваність 90%. Високий від-

Рис. 3. Формування контингенту студентів I (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта», освітньої програми «Географія» станом на 2019 рік

соток наповнення притаманний Національному педагогічному університетові імені М.П. Драгоманова: 88% від показника максимального обсягу державного замовлення (24 місця) (див. рис. 3).

Висновки. Трансформації в системі вищої освіти України призвели до оновлення переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Аналіз територіальних особливостей розміщення закладів вищої освіти, в яких здійснюється підготовка майбутніх учителів географії, дав можливість визначити основні тенденції реформування найважливішими з яких є: оцінювання регіональної потреби та формування державного замовлення підготовки фахівців у відповідних регіонах; стимулювання закладів вищої освіти з боку центральних і місцевих органів влади, до започаткування підготовки фахівців зазначеної спеціальності. Очевидними є навчальні потреби затвердження Стандарту I (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014

«Середня освіта», предметної спеціалізації 014.07 «Середня освіта (Географія)».

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі територіальних особливостей закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх учителів географії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Арсеньев Ю.Н., Шелобаев С.И., Давыдова Т.Ю. Управление персоналом. Технологии : учебное пособие для студентов учреждений высшего образования, обучающихся по специальностям 061100 «Менеджмент организации» и 061200 «Управление персоналом». Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 192 с.
2. Браславська О.В. Європейський досвід реформування географічної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2018. № 17. С. 296–303.
3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>.